

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

ASSESSMENT OF COMPETITIVENESS OF THE BLACK SEA REGION OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF DEEPENING THE PROCESSES OF GLOBALIZATION AND EUROPEAN INTEGRATION

УДК 339.5-009.12(477.7):334.012.82

Порудєєва Т.В.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту організацій та зовнішньоекономічної діяльності
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

У статті представлено оцінку стану конкурентоспроможності Причорноморського регіону у національному і міжнародному вимірі. Запропоновано, як інтегральний показник конкурентоспроможності регіонів використовувати валовий регіональний продукт на душу населення, обсяги товарного регіонального експорту та імпорту. Обґрунтовано рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності регіону.

Ключові слова: конкурентоспроможність, рейтинг, проблеми, перспективи, Причорноморський регіон.

В статье представлена оценка состояния конкурентоспособности Причерноморского региона в национальном и международном измерении. Предоставлено, как интегральный показатель конкурентоспособности регионов использовать валовой

региональный продукт на душу населения, объемы товарного регионального экспорта и импорта. Обоснованы рекомендации по повышению конкурентоспособности региона.

Ключевые слова: конкурентоспособность, рейтинг, проблемы, перспективы, Причерноморский регион.

In the article the estimation of the state of competitiveness of the black sea Region region is presented in the national and international measuring. It is offered, how to use the integral index of competitiveness of regions gross regional product per capita, volumes of commodity regional export and import. Recommendations are reasonable in relation to the increase of competitiveness of region.

Key words: competitiveness, rating, black sea region, problems and prospects.

Постановка проблеми. Процеси глобалізації та регіоналізації суттєво вплинули на підвищення ролі національних регіонів, проявом чого є набуття ними нових якостей, однією з яких є конкурентоспроможність, а також надання їм статусу суб'єктів, що самостійно формують власну стратегію розвитку в економічному просторі держави та за її межами. Саме конкурентоспроможність найбільш повно визначає потребу подальшого розвитку регіонів як повноправних суб'єктів ринкової економіки, передбачає їх розвиток та визначає подальші перспективи, формує стратегічні пріоритети. Досягнення цієї мети визначається як сприяттям підвищення конкурентоспроможності виробництва вітчизняних товарів і послуг на внутрішньому і зовнішньому ринках, так і підвищенням частки галузей, що виготовляють продукцію з високим ступенем переробки та зайнятості населення.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню питання регіональної конкурентоспроможності присвячено праці Должанського І.З., Загорної Т.О., Азоева Г.Л., Фатхутдинова Р.А., Позняка С., Перського Ю.К., Кіщака І.Т [1-7]. Поряд з тим, потреба комплексної оцінки конкурентоспроможності Причорноморського регіону є очевидною.

Метою статті є оцінка конкурентоспроможності Причорноморського регіону у національному і міжнародному вимірі та обґрунтування практичних рекомендацій щодо її підвищення в умовах поглиблення процесів глобалізації та євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Формування конкурентоспроможності регіону характеризується

частотою і глибиною структурних перетворень, обумовлених необхідністю технологічного оновлення виробництва та його пристосування до мінливих внутрішніх і зовнішніх умов. Рівень розвитку і конкурентоспроможність будь-якого суб'єкта економіки, будь то галузь або підприємство, багато в чому визначається величиною і досягнутим рівнем використання стратегічного потенціалу.

Причорномор'я завжди займало надзвичайно важливе місце на межі євразійських цивілізацій, постійно виконувало роль значного геополітичного регіону. В цьому регіоні виникла найбільша в Східній Європі концентрація морських торгових портів, що забезпечує Україні динамічні зовнішньоторговельні зв'язки з багатьма державами. Близькість регіону до європейського та близькосхідного ринків, існування відносно розвиненої соціально-виробничої інфраструктури створюють передмови для розвитку відкритої економіки. До Причорноморського в Україні належать Автономна Республіка Крим, Одеська, Миколаївська, Херсонська області та м. Севастополь, які разом формують Причорноморський регіон України (табл. 1).

Економічне значення приморських регіонів у розвитку України передусім полягає у наявності морегосподарського та портово-промислового комплексів, транзитного потенціалу. До того ж приморські регіони України є традиційним місцем відпочинку і оздоровлення значної частини мешканців України, невід'ємним елементом розвитку туристичної індустрії [9].

У всіх рейтингах, як правило, виокремлюється сукупність індикаторів і показників, які визначають

стан і перспективи економічного розвитку, якість людського капіталу (зайнятість, освіта, охорона здоров'я), а також державних інститутів (захист прав власності, ефективність взаємодії з бізнесом, рівень корупції тощо). Отже, конкурентоспроможність регіону можна визначити як його спроможність протягом тривалого часу на основі насамперед власних, а також залучених можливостей продукувати товари та послуги для регіонального, національного і зовнішнього ринків, забезпечуючи водночас стабільність і зростання реальних доходів власних жителів. Частка Причорноморського регіонів у ВВП України протягом останніх п'яти років зменшилась та у 2014 р. становила близько 6,8% (табл. 2).

Конкретизуючи поняття конкурентоспроможності регіону стверджуємо що, продуктивність використання його ресурсів, яка результується у валовому регіональному продукті (ВРП) в розрахунку на душу населення. Динаміка ВРП на душу населення останніми роками свідчить про те, що Причорноморський регіон України належать до категорії відсталих, а розрив між регіоном та середнього по Україні зростає (рис. 1).

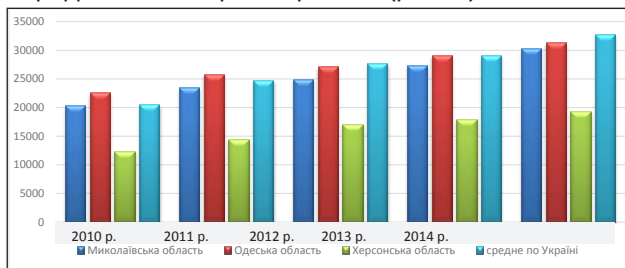

Рис. 1. Динаміка ВРП Причорноморського регіону на одну особу у фактичних цінах за 2010-2014 рр., грн.

Джерело: побудовано на підставі [8]

Виключенням можна вважати Одеську область, ВРП якої, майже, збігається з середнім по Україні. Причому, така динаміка може бути пов'язана, зокрема, зі сприятливою зовнішньоекономічною кон'юнктурою, що дозволило великим індустріальним підприємствам суттєвим чином нарощувати обсяги експорту та забезпечувати високі прибутки експортерів (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка обсягів регіонального товарного експорту Причорноморського регіону у 2010-2015 рр., тис. дол. США

Джерело: побудовано на підставі [8]

Наведені дані вказують на значну відмінність в експортних спроможностях окремих областей. Зважаючи на те, що український експорт є переважно низько технологічним і значним чином залежить від мінливості світової кон'юнктури, можна стверджувати, що економічне зростання навіть в такій області Причорноморського регіону, як Одеська, не може вважатися стійким.

В Причорноморському регіоні чітко утримуються стійкі експортно-імпортні взаємозв'язки – області – найкрупніші експортери є водночас найкрупнішими імпортерами у регіоні. Одним з важливих показників стійкості регіональної економіки до зовнішніх (імпортних) впливів є коефі-

Таблиця 1

Показники, які характеризують області Причорноморського регіону

Області регіону	Територія, млн га	Чисельність населення, тис. чол.	Довжина територіальних доріг, км	Площа сільськогосподарських угідь	
				млн га	% до загальної площі області
Одеська	3,331	2388,0	8300	2,500	75,05
Миколаївська	2,459	1182,1	4840	2,010	81,71
Херсонська	2,846	1087,2	5023	1,968	69,15
АРК	2,686	1963,0	6260,5	1,880	37,23
Всього	11,323	6620,3	24368	8,358	73,8

Джерело: [8]

Таблиця 2

Частка Причорноморського регіону у ВВП України, %

Регіон	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Миколаївська область	2,2	2,2	1,5	1,6	1,8
Одеська область	5,3	5	3,3	3,5	3,8
Херсонська область	1,5	1,4	1,0	1,0	1,2
Загалом	9,0	8,6	5,8	6,1	6,8

Джерело: побудовано на підставі [8]

цієнт покриття імпорту експортом, величина якого більша за одиницю свідчить про відносну стійкість економіки (рис. 3).

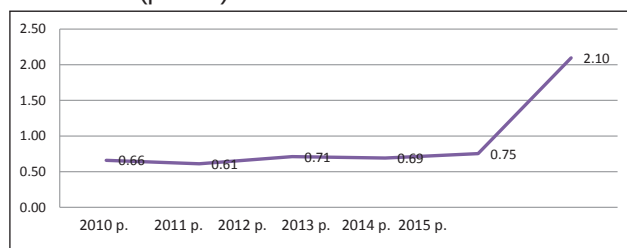

Рис. 3. Динаміка відношення регіонального товарного експорту до імпорту у 2010-2015 рр. Причорноморського регіону

Джерело: побудовано на підставі [8]

Цей коефіцієнт означає, що експортні поставки Причорноморського регіону у 2,10 рази перевищують імпорتنі надходження (по Україні – 1,03 у 2015 році).

Останніми роками коефіцієнт покриття товарного імпорту експортом знизився для Херсонської області (рис. 4).

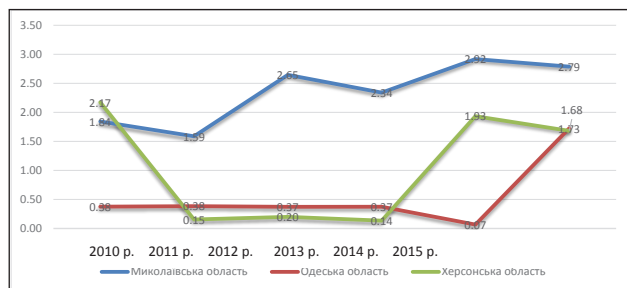

Рис. 4. Відношення регіонального товарного експорту до імпорту у 2010-2015 рр. Причорноморського регіону

Джерело: побудовано на підставі [8]

Таке зниження вказує на підвищення ризиків, пов'язаних із зовнішньоекономічними впливами. Поточна структура експорту відображає спеціалізацію економіки регіону, яка останнім часом не змінюється. Товарний експорт є досить висококонцентрованим, причому ця ситуація з кожним

роком посилюється і рівень концентрації експорту має тенденцію до зростання. Слід зазначити, що основний приріст експорту товарів Причорноморського регіону за останні 5 років відбувся завдяки розвитку внутрішнього виробництва та його експортних можливостей, захисту внутрішнього ринку від імпортних товарів шляхом підтримки місцевого виробника, наявності природно-сировинних ресурсів, що скеровуються на експорт. Відсутність дієвих механізмів нарощування експорту залишається однією з вагомих причин як низької конкурентоспроможності економіки загалом, так і низького потенціалу нарощування конкурентоспроможного експорту в регіонах країни.

Особливістю економічної динаміки останніх років є випереджаюче зростання інвестицій порівняно із загальною макроекономічною динамікою. Хоча загалом спостерігається безпосередній взаємозв'язок між обсягами експорту та прямими іноземними інвестиціями (рис. 5).

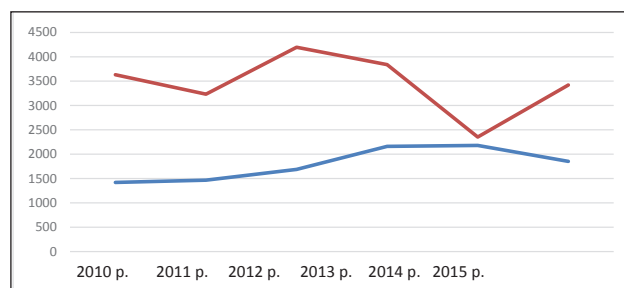

Рис. 5. Обсяг експорту та прямих іноземних інвестицій Причорноморського регіону у 2010-2015 роках., млн. дол.США

Джерело: побудовано на підставі [8]

Це є позитивним чинником зміцнення конкурентоспроможності, адже, інвестиції є складовою ВРП регіону, їх динаміка сприяє формуванню не лише поточного стану розвитку економіки, а й визначає передумови забезпечення стійкого економічного зростання. Інвестиції можуть стати дієвим чинником реструктуризації економіки, а з тим і формування передумов до виробництва конкурентоспроможних товарів і послуг.

Таблиця 3

Виробництво основних видів продукції тваринництва в Причорноморському регіоні у 2015 р.

Регіон	М'ясо (у живій вазі)		Молоко		Яйця	
	обсяг, тис. т	у % до 2014 р.	обсяг, тис. т	у % до 2014 р.	обсяг, млн. шт.	у % до 2014 р.
Миколаївська область	52,0	90,1	343,8	93,1	284,1	56,8
Одеська область	73,3	103,1	385,1	94,9	355,1	99,3
Херсонська область	78,1	99,7	300,1	99,1	1590,6	88,1
Всього по регіону	203,4	х	1029	х	2229,8	х
Частка регіону в Україні, %	8,8	х	9,7	х	13,3	х
Середнє значення по регіону		97,6	х	95,7	х	81,4

Джерело: побудовано на підставі [8]

Значні перспективи виробництва конкурентоспроможної

продукції в Україні пов'язуються з розвитком сільського господарства. На жаль, цей потенціал залишається не використаним, внаслідок неефективної системи державного управління, невирішеності земельного питання, різноманітних обмежень на експорт продукції галузі.

На Причорноморські регіони припадає 8,8% виробництва м'яса, 13,3% яєць, 9,7% молока (табл. 3).

Частка продукції тваринництва Причорноморського регіону у 2015 році в державі становить: м'ясо – 8,8%; молоко – 9,7%; яйця – 13,3%.

Продукції рослинництва характеризується такими показниками: 15% виробництва зернових і зернобобових, 19,5% насіння соняшника, 23,6% овочів та 4,7% картоплі (табл. 4).

Частка продукції тваринництва Причорноморського регіону в загальному по Україні становить: зернові та зернобобові культури – 15%, насіння соняшнику – 19,5%, картопля – 4,7%, овочі відкритого ґрунту – 23,6%.

Регіональні показники ВРП Причорноморського регіону суттєвим чином могли б покращитися за умов стабільного розвитку сільськогосподарського виробництва в регіоні. Частка та місце регіону в загальному у обсязі виробництва валової продукції сільського господарства наведено у таблиці 5.

Так, у 2015 році Миколаївська область займала 15 місце серед областей України, Одеська – 10, Херсонська – 9. Найбільш відчутне зниження виробництва валової продукції відбулося саме у Одеській області, яка переважно визначала динаміку виробництва найважливіших сільськогос-

Таблиця 4

Виробництво основних видів продукції рослинництва в Причорноморському регіоні у 2015 році

Область	Зернові та зернобобові культури		Насіння соняшнику		Картопля		Овочі відкритого ґрунту	
	обсяг, тис. ц	у % до 2014 р.	обсяг, тис. ц	у % до 2014 р.	обсяг, тис. ц	у % до 2014 р.	обсяг, тис. ц	у % до 2014 р.
Миколаївська	28961,7	101,1	9382,4	128,9	1960,3	92,5	4830,0	98,1
Одеська	34890,2	94,9	7553,2	112,1	4946,1	92,2	4365,2	99,7
Херсонська	26219,4	121,6	4864,5	178,7	2872,3	103	12514,7	97,6
Всього по регіону	90071,3	х	21800	х	9778,7	х	21709,9	х
Частка регіону в Україні, %	15,0	х	19,5	х	4,7	х	23,6	х

Джерело: побудовано на підставі [8]

Таблиця 5

Частка та місце Причорноморського регіону у загальному обсязі виробництва валової продукції сільського господарства у 2015 році

Регіон (область)	Валова продукція		Продукція			
			рослинництва		тваринництва	
	у відсотках	місце	у відсотках	місце	у відсотках	місце
Всього	12,6	х	14,5	х	8,6	х
Миколаївська	3,7	15	4,3	14	2,4	22
Одеська	4,4	10	5,1	8	2,9	18
Херсонська	4,5	9	5,1	9	3,3	14

Джерело: побудовано на підставі [8]

Таблиця 6

Валова продукція сільського господарства в розрахунку на одну особу по Причорноморському регіоні у 2015 р.

Регіон (область)	Усі категорії господарств		у т. ч. сільськогосподарські підприємства	
	обсяг, грн	у % до 2014 р.	обсяг, грн	у % до 2014 р.
Україна	5589	95,6	3079	95,2
Миколаївська	7708	102,6	4308	100,7
Одеська	4446	96,3	2346	93,6
Херсонська	10174	105,6	5396	113,9

Джерело: побудовано на підставі [8]

подарських культур Причорноморського регіону (рис. 6).

Рис. 6. Ранжування областей Причорноморського регіону за приростом, зниженням (-) валової продукції сільського господарства у 2015 р. (до 2014 р.)

Джерело: побудовано на підставі [8]

За рахунок обсягів регіонального виробництва забезпечується внутрішня потреба у зерні, цукрі, олії, картоплі, овочах та продукції тваринництва. Показники Причорноморського регіону перевищують середній показник по Україні (табл. 6).

Аналіз конкурентоспроможності агропродовольчого комплексу і рівня продовольчої незалежності виявив наступну суперечність: агропродовольчий комплекс регіону, що володіє високою забезпеченістю природними ресурсами, виробляє продукцію, яка в цілому є неконкурентоздатною не тільки на зовнішньому, а в багатьох випадках і на внутрішньому ринку. Країна забезпечує критерії продовольчої безпеки в недостатній мірі, що свідчить про низьку ефективність аграрної політики.

Неспроможність виробників регіону, як і в цілому виробників України вийти на зовнішні ринки з високотехнологічною та конкурентоздатною продукцією, незважаючи на членство у Світовій організації торгівлі, зумовлено низкою якістю вітчизняної продукції та її моральним зносом. Нині в Україні обмежені передумови для інноваційно-технічного розвитку. І хоча незначні зрушення в останні роки все ж таки спостерігаються: зростають обсяги імпорту сучасного виробничого устаткування, що сприятиме підвищенню якості вироблених в товарів [7].

Основні сектори економіки регіону практично вичерпали свій потенціал. Необхідні нові точки економічного зростання, які стануть підґрунтям для наповнення бюджету та створення робочих місць. Одним із пріоритетних завдань є створення в регіоні сучасного промислово-технологічного комплексу, який забезпечуватиме внутрішні потреби країни, регіону, конкурентоспроможний експорт, збільшення обсягів наукомісткої продукції як основи для інноваційного розвитку економіки,

перехід до ресурсозберігаючої моделі розвитку реального сектору економіки області.

Висновки з проведеного дослідження.

Результати проведеного дослідження свідчать, що конкурентоспроможність регіону обумовлюється його здатністю виробляти конкурентоспроможну продукцію. Поліпшення позицій Причорноморського регіону на внутрішньому та світовому ринку можливе лише за умови сприяння його інвестиційній та інноваційній привабливості, орієнтування економіки на експорт та поширення інтеграційних процесів. Що досягається за підтримкою у структурній політиці виробництву товарів високого ступеня переробки шляхом використання провідних технологій, які дозволять ефективніше використовувати усі наявні ресурси.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Должанський І.З., Загорна Т.О. Конкурентоспроможність підприємства: Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
2. Азоев Г.Л. Конкуренція: аналіз, стратегія і практика/ Г.Л. Азоев – М.: Центр економіки і маркетинга, 1996.– 208 с.
3. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление: учеб. пособ. / Р.А. Фатхутдинов. –М.: ИНФРА-М, 2000. –312 с.
4. Позняк С. Конкурентні переваги і конкурентоспроможність/ С. Позняк// Актуальні проблеми економіки. – 2002. – №1. – С. 50–54.
5. Конкурентоспособность регионов: теоретико-прикладные аспекты / Под ред. проф., д.э.н. Ю.К. Перского, доц., к.э.н. Н.Я. Калужновой. – М.: ТЕИС, 2003. – 472 с.
6. Кішак І.Т Industrial complex of Nikolaev region/ І.В.Кішак. А.В.Слюсаренко// XVI міжнародна науково-практична конференція «Теорія і практика сучасної економіки» (19 листопада 2015 р.). – Черкаси. – ЧДТУ, 2015 – С. 105-107
7. Global Competitiveness Report 2015-2016/ World Economic Forum.– 2016. [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: URL: <http://www.weforum.org/site/homepublic.nsf/Content/Global+Competitiveness+Report>.
8. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Порудєєва Т.В. Конкурентоспроможність України у контексті глобалізації та євроінтеграційних процесів /Т.В.Порудєєва// – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-14-2016/22-vipusk-14-gruden-2016-r/2540-porudeeva-t-v-konkurentospromozhnist-ukrajini-u-konteksti-globalizatsiji-ta-evrointegratsijnikh-protseviv>.